काष्ठनिर्मिते शयनसाधने द्रव्यभेदे । तस्या अङ्गादिनिरूपणेन रचनाप्रकारः आकारादिभेदेन नामभेदादिकं च युक्तिकल्पतरौ उक्तं यथा

"अष्टाभिः काष्ठखण्डैश्च खट्टेति प्रतिचक्षते । तिष्ठेत् यदालम्ब्य खट्वा तज्ज्ञेयं चरणाह्वयम् । शिरःस्थं व्युपधानं स्यात् अधःस्थं स्यात् निरूपकम् । आलिङ्गने उभे पार्श्वे प्राह भोजमहीपतिः । आलिङ्गने चतुर्हस्ते व्युपधाननिरूपके । तदर्द्धेन, तदर्द्धेन चत्वारश्चरणा इति । सर्वषोडशिका खट्वा सर्वत्राभयदायिका । आलिङ्गने सार्द्धवेदे व्युपधाननिरूपके । सार्द्धद्वये, च चरणा हस्तैकपरिसम्मिताः । सर्वाष्टादशिका खट्वा सर्वकामफलप्रदा । आलिङ्गने पञ्चहस्ते व्युपधाने निरूपके । तदर्द्धेन, तदर्द्धेन चत्वारश्चरणा इति । सर्वविंशतिका खट्वा धनधान्यजयप्रदा । आलिङ्गने षड्हस्ते व्युपधाने निरूपके । त्रिहस्तसम्मिते पादा हस्तैकपरिसम्मिताः । सर्वैकविंशिका खट्वाएवमप्युपजायते । आलिङ्गने सार्द्धषड्डे व्युपधाने निरूपके । तदर्द्धेन, तदर्द्धेन चत्वारश्चरणा इति । सर्वद्वाविंशिका खट्वा सर्वसम्पत्प्रदायिनी । आलिङ्गने च षड्हस्ते व्युपधाने निरूपके । त्रिहस्तसम्मिते, पादा चतारश्चरणा इति । चतुर्विंशतिका खट्वा सर्वरोगक्षयङ्करी । आलिङ्गने सप्तहस्ते व्युपधाने निरूपके । त्रिहस्ते, सार्द्धहस्ताश्च चत्वारश्चरणा इति । सर्वषड्विंशिका खट्वा सर्वसौभाग्यकारिका । आलिङ्गने सार्द्धसप्ते व्युपधाने निरूपके । सार्द्धत्रिहस्ते, सार्द्धाश्च चत्वारश्चरणा इति । सर्वाष्टाविंशिका खट्वा सर्वभोगप्रदायिका । आलिङ्गने चाष्टहस्ते व्युपधाने निरूपके । चतुर्हस्ते, सार्द्धहस्ताश्चत्वारश्चरणा इति । सर्वत्रिंशतिका खट्वा सर्वकामार्थदायिनी । एवमष्टविधाः खट्वाः समासेनोपदर्शिताः । आदित्यादिदशाजानां नृणां सम्पत्तिदायिकाः । कार्याः शिल्पिभिरेतासु विविधाकृतिकल्पनाः । सर्वषोडशिका खट्वा सर्वेषामेव युज्यते । अष्टौ खण्डानि यस्याः स्युश्चतुर्हस्तयुतानि च । व्योमर्त्यमङ्गला नाम खट्वैषा पृथिवीपतेः । इयं यदा मञ्चदना तदा सर्वजयाभिधा । यात्रासिद्धिः सर्वसिद्धिर्विजया चाष्टमङ्गला ॥ एकैकहस्तदृष्ट्या तु भवेन्मङ्गलमतःपरम् । जयोऽयं मङ्गलः प्रोक्तान् चित्रकान्तः परोमङ्गलान् ॥ एकैकहस्तदृष्ट्या तु मङ्गलामिति लक्षणम् । सा तुङ्गा शातितुङ्गा च शिखरी विषये क्षणा । एकैकहस्तदृष्ट्या तु टङ्क इत्यभिधीयते । यात्रासिद्धिं समारभ्य येऽमी षोडश कीर्त्तिताः । आदित्यादिदशाजानामाद्यन्तैकद्वयं क्रमात् । दूरदर्शी दीर्घदर्शी दुर्ल्लङ्घ्योऽथ दुरासदः । यथोत्तरं दशगुणाः पादैकपरिवाहिनः । प्रासादसंज्ञकाः कार्या राज्ञा सुखमभीप्सता । चत्वारश्च च सर्वेषां भूपतीनां सुखावहाः" । भोजमते तु "सर्वत्रिंशतिकां यावत् आरभ्यो भयषोडशीम् । खट्वानामिति नामानि अष्टौ हस्तद्वयाधिकाः । मङ्गला विजया पुष्टिः क्षमा तुष्टिः सुखासनम् । प्रचण्डा सर्वतोभद्रा खट्वानामाष्टकं विदुः" । ज्योतिःपराशरसंहितायां तु "अष्टाभिः काष्ठखण्डैस्तु योऽङ्गपिण्डोऽभिजायते । स चेत् समो भवेत् खट्वा प्रशस्ता स्यादतोऽन्यथा । समे सर्वा मरुत्तिर्विषमे विषमास्मृतम् । तस्मात् खट्वाङ्गपिण्डोयः समः कार्यः स सूरिभिः" । तस्या दोषगुणा यथा "खट्वायां यो गुणोदोषोमानस्य परिकीर्त्तितम् । तेनैव खट्वा काष्ठोत्था तथैव गुणमावहेत् । अनेनैव विधानेन कार्यं वस्त्रविधासनम् । विना नौकासनं कार्यं सर्वत्रैवासनं गुरु" युक्तिक० । बृहत्संहितायां ७९ अ० तस्याः काष्ठविशेषेण शुभाशुभदायकत्वादिकं नामभेदास्तत्तत्फलञ्चोक्तं यथा

"सर्वस्य सर्वकालं यस्मादुपयोगमेति शास्त्रविदाम् । राज्ञां विशेषतो ऽतः शयनासनलक्षणं वक्ष्ये । चन्दनस्यन्दनचन्दनहरिद्रसुरदारुतिन्दुकीशालाः । काश्मर्यञ्जनपद्मकशाका वा शिंशपा च शुभाः ।' अग्निजलानिलहस्तिप्रपातिता मधुविहङ्गकृतनखयाः । चैत्यश्मशानपथिजोर्ध्वशुष्कवल्लीनिबद्धाश्च । कण्टकिनो वा ये स्युर्महानटीसङ्गमोद्भवा ये च । सुरभवनजाश्च न शुभा ये चापरयाम्यदक्पतिताः । प्रतिसिद्धवृक्षनिर्मितशयनासनसेवनात् कुलविनाशः । व्याधिभयव्ययकलहा भवन्त्यनर्थाश्च नैकविधाः । पूर्वच्छिन्नं यदि वा दारु भवेत्तत्परीक्ष्यमारम्भे । यत्रारोहेत्तस्मिन् कुमारकः पुत्रपशुदं तत् । सितकुसुममत्तवारणकलभतपर्यङ्कसरलानि । मङ्गलान्यन्यानि च दृढारम्भे शुभं ज्ञेयम् । कर्मारुहं यवाष्टकसुदरासक्तं तुषैः परिक्षतम् । अङ्गुलशतं नृपाणां महती शय्या जयाय कृता । नवतिः सैव षड्भिः द्वादशहीना त्रिपट्टकहीना च । नृपालमन्त्रिबलपतिपुरोधसां सूर्यशयनाङ्गम् । अर्धमतोऽष्टांशोनं विष्कुम्भो विश्व-